

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1>

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Серія:
ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 1(3)

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Наукові записки. Серія: Психологія. Випуск 1(3). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 188 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Гура Тетяна Євгенівна, доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, Україна

Члени редакційної колегії:

Бурлакова Ірина Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Дніпропетровський університет внутрішніх справ, Україна

Карпенко Зіновія Степанівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», Україна; професор кафедри нейрокогнітивної психології, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти у Кракові, Польща

Комар Таїсія Василівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Хмельницький національний університет, Україна

Кононова Марина Миколаївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Лушин Павло Володимирович, доктор психологічних наук, професор, Монтклерський університет (штат Нью-Джерсі, США)

Яланська Світлана Павлівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри кризової психології, декан факультету психології і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Яценко Тамара Семенівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Ухвалено до друку Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 10 від 22.04.2024 року).

Видання «Наукові записки. Серія: Психологія» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 25491-15431ПР від 24.03.2023).
Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1543 від 20 грудня 2023 року (додаток 4).

Галузь знань: Соціальні та поведінкові науки.

Спеціальність: 053 – Психологія.

Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: journals.cusu.in.ua/index.php/psychology

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ISSN 2786-8680 (Online)
ISSN 2786-8672 (Print)

© Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2024
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2024

ПОТОЦЬКА І. С., РИСИНЕЦЬ Т. П., ЛОЙКО Л. С., МАЗУР О. В. ВПЛИВ ДІАЛОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА УСПІШНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ.....	124
РУДЕНОК А. І., ВОЙЧИШИН О. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	132
САВЕЛЮК Н. М. ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ УКРАЇНЦЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	139
САВРАСОВ М. В., ГРИШКО О. Д. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	148
ТЕСЛЕНКО М. М., ТЕСЛЕНКО І. В. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРУКТУРІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	155
ФІЛОНЕНКО В. М. ПРОБЛЕМА ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	163
ЧУДАКОВА В. П. ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ «ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» ТА «КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ШВИДКОЗМІННИХ УМОВАХ» ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ, ЦИФРОВОЇ І STEM-ОСВІТИ.....	168
ЯЦЕНКО Т. С. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧАСНИКІВ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ.....	178

УДК 159.97

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-19>

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ УКРАЇНЦЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Савелюк Наталія Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0001-5246-9677

У статті здійснюється загальний теоретичний аналіз проблеми впливу війни як стресового та травмуючого чинника на психоемоційні стани особистості. Особливу увагу приділяється стислому опису психологічних симптомів людей із так званим «синдромом (комплексом) біженця» та їх порівнянню з населенням, яке в умовах воєнного стану залишається на території власної країни.

Як емпіричний інструмент у дослідженні використано «Методику самооцінки функціонального стану (САН)» В. Доскіна й інших. Вибірку становили 209 респондентів із західних і східних областей України, а також українські емігранти. Отримані за допомогою гугл-форм первинні кількісні дані піддавалися процедурі факторного аналізу окремо для кожної підгрупи респондентів.

За результатами факторного аналізу виокремлено та проінтерпретовано психосемантичні структури, що лежать в основі самооцінювання психоемоційних станів. У західноукраїнській субвибірці – 8 таких структур: «Оптимістична життєрадісність», «Пасивна загальмованість», «Захоплена працелюбність», «Відчуття сили», «Працездатна зосередженість», «Здорова стійкість» і «Розслаблений спокій». У східноукраїнській (прифронтовій) субвибірці – 5: «Оптимістична і сильна життєрадісність», «Пасивна і слабка загальмованість», «Захоплена працелюбність», «Активне здоров'я», «Спокійна і свіжа розслабленість». У субвибірці емігрантів – 8: «Песимістична загальмованість», «Щаслива радість», «Свіжа працелюбність», «Легка зосередженість», «Утомлена похмурість», «Щаслива перспективність», «Стиійка працездатність», «Відчуття сили».

У контексті отриманих і проінтерпретованих емпіричних результатів констатовано значну спорідненість у психоемоційному переживанні життєдіяльності в умовах війни респондентами із західних і східних областей України. В обох відповідних підгрупах як домінуючу психосемантичну основу вербалізації власних станів виокремлено «Оптимістичну життєрадісність», яка для українців із прифронтових регіонів має суттєву додаткову конотацію «сили». На відміну від споріднених результатів у двох перших субвибірках, з'ясовано, що в підгрупі вимушених українських емігрантів домінуючою в цьому контексті є психосемантична структура «Песимістична загальмованість», що потребує свого подальшого поглибленого вивчення й аналізу.

Ключові слова: психічне здоров'я, стрес, психоемоційні стани, самооцінювання, війна, «синдром біженця», психосемантика.

Savelyuk Natalia. Psychosemantic Dimensions of Experiencing Psycho-Emotional States by Ukrainians in the Conditions of War

The article provides a general theoretical analysis of the problem of the impact of war as a stressful and traumatic factor on the psycho-emotional states of the personality. Particular attention is paid to a brief description of the psychological symptoms of people with the so-called “refugee syndrome (complex)” and their comparison with the population that remains on the territory of their own country under martial law.

As an empirical tool in the study, the “Test of Self-Assessment of Functional State (SAM)” by V. Doskin and others was used. The sample consisted of 209 respondents from the Western and Eastern regions of Ukraine, as well as Ukrainian emigrants. The primary quantitative data obtained with the help of Google forms were subjected to the procedure of factor analysis separately for each subgroup of respondents.

Based on the results of the factor analysis, the psychosemantic structures that underlie the self-assessment of psycho-emotional states have been identified and interpreted. There are 8 such structures in the Western Ukrainian subsample: “Optimistic cheerfulness”, “Passive inhibition”, “Enthusiastic diligence”, “Feeling of strength”, “Workable concentration”, “Healthy resilience” and “Relaxed calm”. In the Eastern Ukrainian (frontline) subsample, there are 5: “Optimistic and strong cheerfulness”, “Passive and weak inhibition”, “Enthusiastic diligence”, “Active health”, “Calm and fresh relaxation”. There are 8 in the emigrants subsample: “Pessimistic

inhibition”, “Happy joy”, “Fresh diligence”, “Easy concentration”, “Tired gloom”, “Happy prospects”, “Stable working capacity”, “Feeling of strength”.

In the context of the obtained and interpreted empirical results, a significant affinity in the psycho-emotional experience of life in the conditions of war by respondents from the western and eastern regions of Ukraine was stated. In both respective subgroups, “Optimistic cheerfulness” is singled out as the dominant psychosemantic basis for verbalization of one’s own states, which for Ukrainians from the frontline regions has a significant additional connotation of “strength”. In contrast to the related results in the first two subsamples, it was found that in the subgroup of forced Ukrainian emigrants, the psychosemantic structure of “Pessimistic inhibition” is dominant in this context, which requires further in-depth study and analysis.

Keywords: *mental health, stress, psycho-emotional states, self-esteem, war, “refugee syndrome”, psychosemantics.*

Вступ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я (далі – ВООЗ), у ситуаціях збройних конфліктів приблизно 10% населення, яке пережило цей стресовий і травмівний досвід, надалі матимуть серйозні проблеми із психічним здоров’ям, а ще 10% розвиватимуть поведінку, яка перешкоджатиме їхній здатності ефективно функціонувати. Як найпоширеніші психічні, психологічні наслідки війни окремо зазначаються депресія, тривога та психосоматичні симптоми (безсоння, болі у спині, черевній частині тіла) [12].

Повномасштабна військова агресія з боку Росії істотною мірою вплинула на психоемоційні стани всіх українців, незалежно від регіону проживання. Це пов’язано з перманентними переживаннями гострих і хронічних стресових станів, травматичним впливом воєнних подій і їхніх наслідків на психіку, пролонгацією негативних аспектів ситуації невизначеності, про яку заговорили ще від початку пандемії COVID-19. За останні роки з’явилася низка наукових публікацій, присвячених вивченню впливу війни на психіку українців, які перебувають у різних життєвих обставинах [1; 3; 5–10]. Війна, на жаль, триває, і тому окреслена проблема потребує свого подальшого вивчення.

Аналіз попередніх досліджень у цьому напрямі варто розпочати з результатів репрезентативних соціологічних опитувань, проведених групою «Рейтинг», Інститутом соціології НАН України спільно з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка в перші місяці повномасштабного вторгнення Росії в Україну (у березні – квітні 2022 р.). Згідно з отриманими даними, у той період «надія» значно переважала над «розчаруванням» (90% респондентів проти 6%). Війна також значно підвищила показники переживання психологічного дистресу – з її початком приблизно кожен третій українець почав відзначати в себе підвищені та високі показники дистресу [2].

Як зазначають М. Корольчук і Н. Науменко в результаті опитування вибірки підприємців, основними чинниками, які спричиняють негативні психічні стани в умовах війни, є насамперед загострення й ескалація військових дій, дуже складна соціально-політична й економічна ситуація в Україні, що впливає на ускладнення стану здоров’я та життєдіяльності людей, порушує їхні сімейні й інші стосунки, спілкування, спричиняє труднощі з роботою та фінансові проблеми [5].

Повномасштабна війна, яка триває вже третій рік, зумовлює закономірну динаміку психоемоційних станів українців, що часто метафорично порівнюється, наприклад, з «емоційними гойдалками». І в цьому аспекті варто зіставляти відповідні індикатори психічного здоров’я нашого населення з досвідом тих країн, де війни тривали та/або ще тривають, причому подекуди десятиліттями.

Такий порівняльний аналіз конкретних емпіричних показників переживання негативних психоемоційних станів здійснюють, зокрема, Р. Мурті та Р. Лакшмінараяна. За даними різних наукових досліджень, в Афганістані симптоми депресії внаслідок пережитих стресових і травмівних подій війни спостерігались у 38,5% респондентів, тривоги – у 51,5%, ПТСР – у 20,4%; у Шрі-Ланці психологічні наслідки військового конфлікту констатовані в 64% насе-

лення, зокрема: у 41% – це симптоми соматизації, 27% – ПТСР, 26% – тривожні розлади, 25% – глибока депресія; а в Палестині, наприклад, спостерігаються більші прояви агресії в поведінці дітей-біженців (53%), порівняно з небіженцями (41%) [11].

Війна, яка триває, накладає негативний відбиток на цілісну картину психоемоційного переживання українців, що позначається, серед іншого, на зниженні спочатку високого рівня стеничних емоцій і почуттів, пов'язаних із вищезгаданою «надією». Так, результати опитування, проведеного О. Шаумян і О. Музикою у грудні 2023 р. на вибірці мешканців деокупованих територій України, демонструють таке: у спокійному емоційному стані наприкінці другого року війни перебували 53% респондентів, у пригніченому – 42%, лише 5% – у піднесеному; у 76% з'явилися нові страхи – ракетних обстрілів, вибухів і нічних звуків, страх знову потрапити в окупацію та страх за тих близьких, хто залишився на окупованих територіях, страх втратити квартиру чи будинок, а також так званий «комплекс біженця» [9].

Про «синдром біженця» як психологічну проблему чималої кількості внутрішньо переміщених осіб в умовах війни також говорить В. Шевченко. Учена описує низку симптомів у складі зазначеного синдрому, як-от: відчуття безсилля та покинутості, пригнічений емоційний стан, почуття провини, самокартання аж до емоційного виснаження, апатія й ангедонія, дратівливість і зміна ставлення (навіть до тих, хто надав тимчасовий прихисток), страх і паніка, спонтанність ухвалення рішень, спалахи агресії [10, с. 229].

В. Алтухова, М. Піскунович, К. Колодзей вивчали психічний стан внутрішньо переміщених осіб на прикладі тих українців, які після початку повномасштабної війни перемістилися в Польщу. Учасники дослідження описали низку симптомів, які переживають вимушені емігранти, як-от: порушення сну, зниження апетиту, депресивний настрій, втрата задоволення від життя, відсутність мотивації, відчуття стресу, нав'язливі думки, проблеми з концентрацією уваги, дратівливість, відсторонення від спілкування з постійним пошуком водночас інформації про військові події тощо [1].

Результати наукових пошуків О. Денефіль, У. Наумової, Ю. Хархаліс також демонструють тенденцію більш ускладнених психоемоційних станів саме в тих молодих людей, які з початком війни виїхали за кордон, порівняно з тими, хто залишилися на території України. Причому в жінок-емігранток вірогідно вищі показники за шкалами депресивності й емоційної лабільності, а в чоловіків, окрім емоційної лабільності, також дратівливості та відкритості. Назагал учені роблять висновок, що студентська молодь набагато краще адаптувалася до змінених умов життя, залишаючись у своїй країні [3].

Чи не найбільш масштабне натеper (за кількістю залучених учасників) емпіричне дослідження психоемоційних станів, а саме – тривожних розладів, депресії, стресу, посттравматичних стресових розладів, у внутрішньо переміщених осіб, які змінили регіон проживання, проте залишилися в межах України, здійснив М. Орос. У підсумку вчений констатує, що до вищого рівня тривожності більшою мірою схильні жінки, які позитивно ставляться до місцевого населення, але відчувають страх за власне життя або непокояться через відсутність постійного місця проживання, а також мають сангвінічний або холеричний типи темпераменту [6].

Теоретичний аналіз цих та інших наукових досліджень підводить до висновку про більш ускладнені та негативні психоемоційні стани саме в тих українців, які з різних причин покинули територію своєї країни й емігрували за кордон. Отримані натеper результати демонструють лише кореляційні тенденції та не дають змоги говорити про причинно-наслідковий характер зазначених зв'язків: наприклад, між депресивністю й еміграцією. На нашу думку, застосування психосемантичного підходу для вивчення окресленої проблематики дозволить зробити додаткові висновки в цьому плані та поглибити наявні наукові уявлення про сутність описаних симптомів і цілісних синдромів.

Мета дослідження – з'ясувати, описати, проінтерпретувати та порівняти психосемантичні структури самооцінювання психоемоційних станів представників із різних регіонів України (західних і східних як прифронтових), а також вимушених емігрантів в інші країни.

Методи та дослідження

Основним методом у дослідженні стало психодіагностичне опитування респондентів за допомогою адаптованої українськими фахівцями «Методики самооцінки функціонального стану (САН)» В. Доскіна й інших [2, с. 91–92]. Вона має 30 шкал: 1) «Самопочуття добре / погане»; 2) «Почуваюся сильним / слабким»; 3) «Пасивний / активний»; 4) «Малорухливий / рухливий»; 5) «Веселий / сумний»; 6) «Гарний настрій / поганий»; 7) «Працездатний / непрацездатний»; 8) «Повний сил / знесилений»; 9) «Повільний / швидкий»; 10) «Бездіяльний / діяльний»; 11) «Щасливий / нещасливий»; 12) «Життєрадісний / похмурий»; 13) «Напружений / розслаблений»; 14) «Здоровий / хворий»; 15) «Апатичний / захоплений»; 16) «Байдужий / небайдужий»; 17) «Натхнений / пригнічений»; 18) «Радісний / сумний»; 19) «Такий, що відпочив / утомлений»; 20) «Свіжий / несвіжий»; 21) «Сонний / збуджений»; 22) «Бажання відпочити / працювати»; 23) «Спокійний / схвильований»; 24) «Оптимістичний / песимістичний»; 25) «Стійкий / нестійкий»; 26) «Бадьорий / в'ялий»; 27) «Міркувати важко / легко»; 28) «Неуважний / уважний»; 29) «Сповнений надій / розчарований»; 30) «Задоволений / незадоволений».

Вибірку, сформовану на засадах добровільної поінформованої участі в дослідженні, становили 209 респондентів: із західних (I підгрупа – 86 осіб, «Західна» субвибірка) та східних (II підгрупа – 71 особа, «Прифронтна» субвибірка) областей України, а також ті, які після початку повномасштабної війни емігрували за кордон (III підгрупа – 52 особи, субвибірка «Емігранти»), віком від 15 до 65 років, серед яких 134 жінки та 75 чоловіків.

На першому етапі дослідження (наприкінці весни 2023 р.) за допомогою використання гугл-форм були зібрані кількісні дані, на другому етапі – піддані первинній математико-статистичній обробці, а також процедурі факторного аналізу (за допомогою комп'ютерної програми «SPSS», версія 17.0) – окремо для кожної підгрупи респондентів.

Результати

Узагальнені первинні результати (усереднені кількісні показники) емпіричного дослідження в I підгрупі відображені на рис. 1:

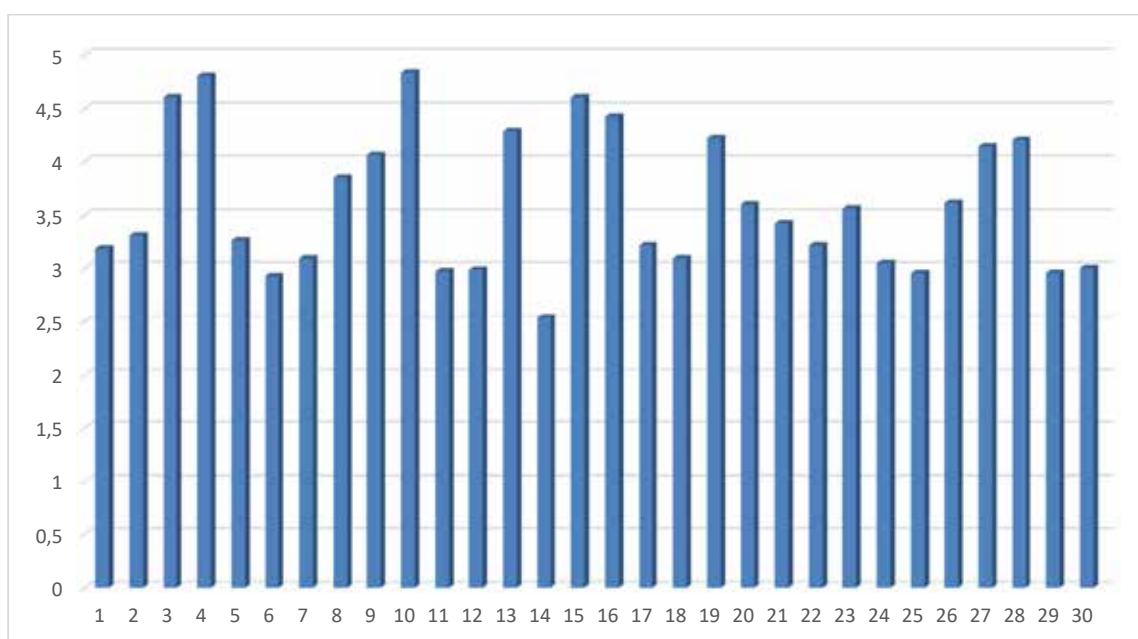

Рис. 1. Усреднені показники «САН» у «Західній» субвибірці

Отже, за «САН» ілюструють психологічні ресурси представників даної підгрупи такі показники: «діяльний» (4,83), «рухливий» (4,80), «активний» (4,61), «захоплений» (4,61), а також «здоровий» (2,54), «гарний настрій» (2,92), «стійкий» (2,95), «сповнений надій» (2,95), «щасливий» (2,97), «життєрадісний» (2,98).

Далі наводимо результати факторного аналізу кількісних показників (у дужках – показники навантаження факторів і шкал, що входять до їх складу):

F1 «Оптимістична життєрадісність» (17,21%): «життєрадісний» (0,81), «щасливий» (0,75), «радісний» (0,71), «оптимістичний» (0,67), «натхненний» (0,67), «задоволений» (0,62), «веселий» (0,61), «гарний настрій» (0,52), «сповнений надій» (0,49).

F2 «Пасивна загальмованість» (11,78%): «малорухливий» (0,72), «повільний» (0,71), «пасивний» (0,69), «бездіяльний» (0,66), «міркувати важко» (0,55), «апатичний» (0,47).

F3 «Захоплена працелюбність» (11,60%): «бажання працювати» (0,77), «збуджений» (0,76), «такий, що відпочив» (0,65), «свіжий» (0,61), «розслаблений» (0,50), «захоплений» (0,42), «бадьорий» (0,42).

F4 «Відчуття сили» (9,44%): «самопочуття добре» (0,67), «почуваюся сильним» (0,67), «свіжий» (0,47), «такий, що відпочив» (0,46), «працездатний» (0,46), «повний сил» (0,45), «бадьорий» (0,43), «гарний настрій» (0,42).

F5 «Працездатна зосередженість» (8,44%): «уважний» (0,65), «працездатний» (0,61), «сповнений надій» (0,61), «небайдужий» (0,53), «діяльний» (0,50), «повний сил» (0,42).

F6 «Здорова стійкість» (7,07%): «стійкий» (0,68) і «здоровий» (0,62).

F7 «Розслаблений спокій» (4,81%): «спокійний» (0,81) і «розслаблений» (0,46).

Отже, експліковано семифакторну психосемантичну структуру самооцінювання психоемоційних станів представниками населення, яке проживає на території західноукраїнських областей держави і від початку війни не змінювало місця свого перебування. Структура демонструє поєднання типових реакцій на ситуацію переживання хронічного стресу («Бий», «Біжи» або «Замри»), а також стеничних і астеничних емоцій (наприклад, «захоплена працелюбність» межує з «пасивною загальмованістю»). Назагал, як дають змогу стверджувати отримані усереднені показники за шкалами, на період проведення дослідження в західноукраїнській субвибірці домінував активний, стеничний вектор життєдіяльності (найвищими за такими показниками є «діяльний», «рухливий» тощо).

Узагальнені первинні результати емпіричного дослідження у II підгрупі (рис. 2):

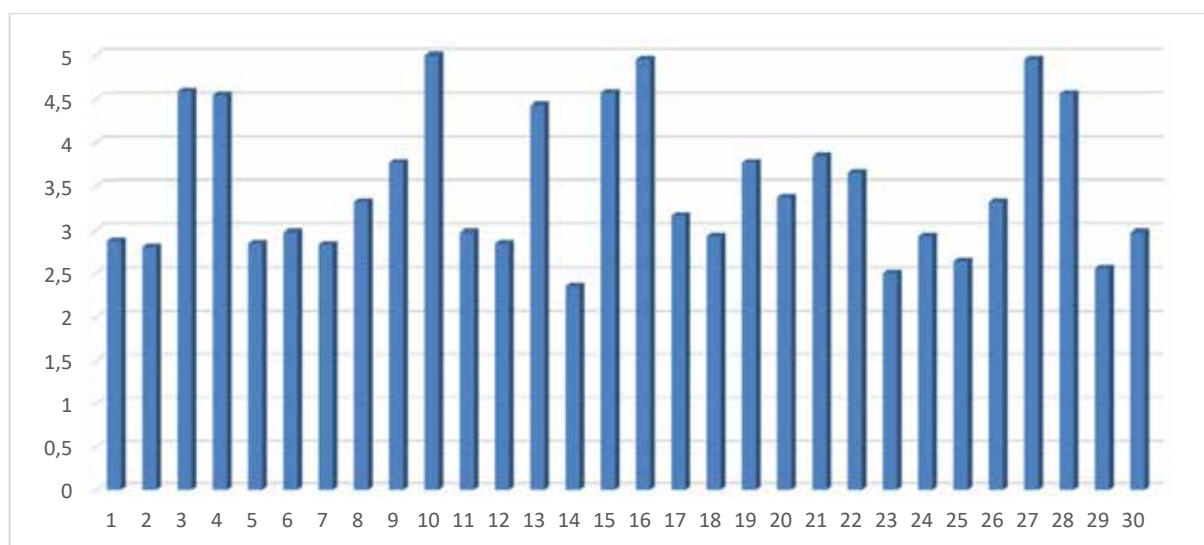

Рис. 2. Усереднені показники «САН» у «Прифронтовій» субвибірці

Бачимо такі показники за «САН» як психологічні ресурси в даній підгрупі: «діяльний» (5,00), «небайдужий» (4,96), «міркувати легко» (4,96), «активний» (4,59), «захоплений» (4,57), «уважний» (4,56), «рухливий» (4,54), а також «здоровий» (2,36), «спокійний» (2,50), «сповнений надій» (2,56), «стійкий» (2,64), «почуваюся сильним» (2,80), «працездатний» (2,83), «веселий» (2,84), «життєрадісний» (2,84), «самопочуття добре» (2,87), «радісний» (2,93), «оптимістичний» (2,93), «гарний настрій» (2,97), «щасливий» (2,97), «задоволений» (2,97).

Результати факторного аналізу кількісних показників у II підгрупі:

F1 «Оптимістична і сильна життєрадісність» (29,10%): «життєрадісний» (0,81), «радісний» (0,79), «задоволений» (0,78), «сповнений надій» (0,77), «оптимістичний» (0,73), «веселий» (0,71), «самопочуття добре» (0,70), «стійкий» (0,69), «почуваюся сильним» (0,68), «щасливий» (0,67), «натхнений» (0,65), «працездатний» (0,65), «гарний настрій» (0,63), «батьорий» (0,58), «повний сил» (0,58), «свіжий» (0,43), «небайдужий» (0,41).

F2 «Пасивна і слабка загальмованість» (16,76%): «малорухливий» (0,84), «пасивний» (0,76), «повільний» (0,71), «бездіяльний» (0,65), «апатичний» (0,63), «в'ялий» (0,59), «сонний» (0,49), «байдужий» (0,47), «почуваюся слабким» (0,46), «знесилений» (0,45), «непрацездатний» (0,41).

F3 «Захоплена працелюбність» (11,94 %): «бажання працювати» (0,67), «збуджений» (0,65), «такий, що відпочив» (0,64), «свіжий» (0,61), «міркувати легко» (0,55), «повний сил» (0,49), «уважний» (0,42), «батьорий» (0,40).

F4 «Активне здоров'я» (7,74%): «здоровий» (0,70), «уважний» (0,56), «небайдужий» (0,50), «діяльний» (0,45).

F5 «Спокійна і свіжа розслабленість» (6,76%): «розслаблений» (0,76), «спокійний» (0,58), «такий, що відпочив» (0,41), «свіжий» (0,41).

Отже, експліковано п'ятифакторну психосемантичну структуру, тобто, порівняно із «Західною» субвибіркою, констатуємо дещо меншу когнітивну складність респондентів зі Сходу України у сфері самооцінювання психоемоційних станів. Це пов'язано, зокрема, зі смисловою інтеграцією конативно, афективно та когнітивно орієнтованих шкал такого оцінювання, виявленою тільки у вибірці учасників дослідження із прифронтових регіонів. А саме: до 10 конативних і афективних самохарактеристик у складі домінантного чинника першої субвибірки у другій додаються ще й когнітивно спрямовані («міркувати легко», «уважний» тощо). Окрім того, у другій підгрупі чітко окреслюється значущий диференціальний вектор самооцінювання «Активність / Слабкість», що відображене в доповнених зазначеними опозиційними поняттями назвах двох перших факторних структур. Назагал, у «Прифронтовій» субвибірці, як і в «Західній», на період проведення дослідження домінував також активний, стенічний вектор самоосмислення життєвих викликів і власних реакцій на них (шкали «діяльний», «небайдужий» тощо).

Узагальнені первинні результати емпіричного дослідження у III підгрупі (рис. 3).

Виокремлюємо такі показники за «САН» як психологічні ресурси в цій підгрупі: «небайдужий» (4,95), «діяльний» (4,71), «уважний» (4,58), «активний» (4,51), а також «сповнений надій» (2,66), «бажання відпочити» (2,72), «стійкий» (2,85), «оптимістичний» (2,90), «працездатний» (2,93).

Результати факторного аналізу кількісних даних у субвибірці:

F1 «Песимістична загальмованість» (15,24%): «бездіяльний» (0,80), «малорухливий» (0,80), «байдужий» (0,72), «повільний» (0,69), «непрацездатний» (0,66), «песимістичний» (0,61), «апатичний» (0,56), «почуваюся слабким» (0,49), «пригнічений» (0,47).

F2 «Щаслива радість» (14,82%): «радісний» (0,87), «веселий» (0,81), «життєрадісний» (0,77), «щасливий» (0,77), «гарний настрій» (0,74), «самопочуття добре» (0,50), «захоплений» (0,43), «стійкий» (0,43).

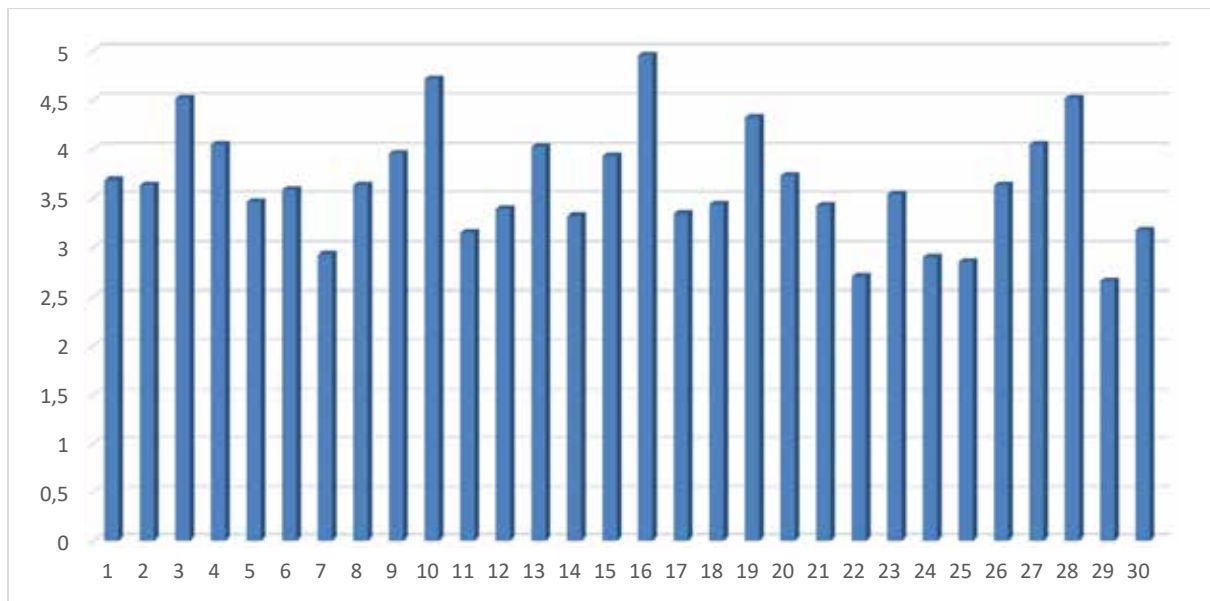

Рис. 3. Усереднені показники «САН» у субвибірці «Емігранти»

F3 «Свіжа працелюбність» (12,65%): «такий, що відпочив» (0,83), «бажання працювати» (0,77), «свіжий» (0,72), «повний сил» (0,64), «бадьорий» (0,62), «збуджений» (0,59), «натхнений» (0,55).

F4 «Легка зосередженість» (8,53%): «міркувати легко» (0,80), «уважний» (0,76), «здоровий» (0,60), «оптимістичний» (0,45), «спокійний» (0,45).

F5 «Утомлена похмурість» (7,67%): «похмурий» (0,84), «бажання відпочити» (0,62), «сонний» (0,52), «хворий» (0,43).

F6 «Щаслива перспективність» (6,74%): «сповнений надій» (0,84), «щасливий» (0,48), «задоволений» (0,45).

F7 «Стійка працездатність» (6,15%): «активний» (0,79), «працездатний» (0,51), «стійкий» (0,43).

F8 «Відчуття сили» (4,66%): «самопочуття добре» (0,65) та «почуваюся сильним» (0,62).

Констатуємо, з огляду на перелічені чинники, що в субвибірці «Емігранти» експліковано восьмифакторну психосемантичну структуру, що засвідчує порівняно найбільшу когнітивну складність даних респондентів у сфері самооцінювання психоемоційних станів. Припускаємо, що це пов'язане, зокрема, із психологічним переживанням і осмисленням гострих симптомів «відірваності від власних коренів» і тими в середньому більшими супутніми показниками емоційної лабільності, дратівливості, подеколи агресивності, про які пишуть науковці, коли описують «синдром біженця». Відповідно, змістове наповнення експлікованого домінантного чинника істотною мірою відрізняється від двох інших підгруп. Назагал, у респондентів-емігрантів, на відміну від представників того західноукраїнського та східноукраїнського населення, яке не покидало території свого постійного проживання, на період дослідження домінував пасивний, астеничний вектор реагування на свою ускладнену життєву ситуацію (для прикладу, тільки в цій підгрупі досить високими є показники «бажання відпочити»).

Для зручності порівняння проінтерпретовані результати факторного аналізу для всіх трьох субвбірок наводимо в табл. 1.

Результати, наведені в таблиці, наочно демонструють смислові переходи від «Оптимістичної та сильної життєрадісності» (у представників населення Східної України) через семантично спрощену «Оптимістичну життєрадісність» (у західноукраїнських респондентів) до

Таблиця 1

Зведена таблиця результатів факторного аналізу (домінантні фактори у трьох субвибірках)

«Західна» субвибірка		«Прифронтова» субвибірка		Субвибірка «Емігранти»	
Домінантний фактор	Шкали	Домінантний фактор	Шкали	Домінантний фактор	Шкали
F1 «Оптимістична життєрадісність» (17,21%)	«життєрадісний» (0,81), «щасливий» (0,75), «радісний» (0,71), «оптимістичний» (0,67), «натхненний» (0,67), «задоволений» (0,62), «веселий» (0,61), «гарний настрої» (0,52), «сповнений надій» (0,49).	F1 «Оптимістична і сильна життєрадісність» (29,10%)	«життєрадісний» (0,81), «радісний» (0,79), «задоволений» (0,78), «сповнений надій» (0,77), «оптимістичний» (0,73), «веселий» (0,71), «самопочуття добре» (0,70), «стійкий» (0,69), «почуваюся сильним» (0,68), «щасливий» (0,67), «натхненний» (0,65), «працездатний» (0,65), «гарний настрої» (0,63), «бадьорий» (0,58), «повний сил» (0,58), «свіжий» (0,43), «небайдужий» (0,41).	F1 «Песимістична загальмованість» (15,24%)	«бездіяльний» (0,80), «малорухливий» (0,80), «байдужий» (0,72), «повільний» (0,69), «непрацездатний» (0,66), «песимістичний» (0,61), «апатичний» (0,56), «почуваюся слабким» (0,49), «пригнічений» (0,47).

«Песимістичної загальмованості» (в осіб, які у зв'язку з повномасштабною війною змушені були покинути не тільки рідні домівки, а і власну країну).

Висновки

Військова агресія та пов'язані з нею стресові чинники та травмівні впливи істотно впливають на психоемоційний стан населення. Спостерігаються як масові тенденції, так і індивідуальні варіації відповідного психоемоційного реагування, зумовлені ситуацією динаміки зазначених станів упродовж війни, психологічними, особистісними особливостями конкретних людей, а також особливостями їхніх життєвих обставин, які корелюють із продовженням перебування на території своєї країни або ж із вимушеною еміграцією за її межі.

За результатами факторного аналізу кількісних даних, отриманих із застосуванням психодіагностичної методики «САН», виокремлено та проінтерпретовано психосемантичні структури, пов'язані із цілісним самооцінюванням респондентами психоемоційних станів. У західноукраїнській субвибірці – 8 таких значущих структур: «Оптимістична життєрадісність», «Пасивна загальмованість», «Захоплена працелюбність», «Відчуття сили», «Працездатна зосередженість», «Здорова стійкість» і «Розслаблений спокій». У східноукраїнській (прифронтівій) субвибірці – 5: «Оптимістична і сильна життєрадісність», «Пасивна і слабка загальмованість», «Захоплена працелюбність», «Активне здоров'я», «Спокійна і свіжа розслабленість». У субвибірці емігрантів – 8: «Песимістична загальмованість», «Щаслива радість», «Свіжа працелюбність», «Легка зосередженість», «Утомлена похмурість», «Щаслива перспективність», «Стілка працездатність», «Відчуття сили».

У контексті отриманих емпіричних результатів констатуємо значну спорідненість у психоемоційному переживанні життєдіяльності в умовах війни респондентами із західних і

східних областей України. В обох цих підгрупах загальної вибірки як домінуючу психосемантичну основу вербалізації власних станів виокремлено «Оптимістичну життєрадісність» (щоправда, для українців із прифронтових регіонів вона має суттєву додаткову конотацію «сили»). Натомість у підгрупі вимушених українських емігрантів основною виявилася психосемантична структура «Песимістична загальмованість», що потребує більш поглибленого вивчення й аналізу.

Перспективи подальших наукових студій убачаємо в повторному проведенні психодіагностичного опитування наприкінці весни 2024 р. (через рік після описаного дослідження), а також у виокремленні й інтерпретації вікових, гендерних, професійних та інших порівняльних аспектів психосемантичних структур вербалізованих психоемоційних станів.

Література:

1. Афективний темперамент та психічний стан українців, які перебувають у Польщі внаслідок війни: попередні результати / В. Алтухова та ін. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Психологія». 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 216–222.
2. Дембіцький С. Оцінки соціально-психологічного стану населення України в умовах війни : стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 4 травня 2022 р. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 6. С. 79–84.
3. Психологічна адаптація студентів, які постійно перебували в Україні та виїжджали за кордон під час війни / О. Денефіль та ін. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2023. № 1. С. 101–106.
4. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : методичний посібник / О. Кокун та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
5. Корольчук М., Науменко Н. Аналіз чинників негативних психічних станів особистості до і під час війни (за результатами анкетування). *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 3 (73). С. 83–90.
6. Орос М. Вплив війни на людину. Зміни психіки та характеру в умовах воєнного стану. *Український медичний часопис*. 2023. № 2 (154). С. 93–97.
7. Тімченко О. Душевні рани війни (психологічна пам'ятка для роботи з українськими біженцями). *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2022. № 1. С. 159–164.
8. Хараджи М., Труніна Г. Емоційно-психологічний стан студентської молоді під час війни. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Серія «Педагогіка. Психологія. Медицина». № 12. С. 793–801.
9. Шаумян О., Музика О. Вплив війни на жителів деокупованих територій України: зміни емоційного стану та ціннісних пріоритетів. *Перспективи та інновації науки*. 2024. Серія «Педагогіка. Психологія. Медицина». № 1 (35). С. 702–714.
10. Шевченко В. «Синдром біженця» як психологічна проблема в умовах війни. *Габітус*. 2022. Вип. 42. С. 228–231.
11. Murthy R., Lakshminarayana R. Mental Health Consequences of War: a Brief Review of Research Findings. *World Psychiatry*. 2006. № 5(1). P. 25–30.
12. The World Health Report 2001: Mental Health: New Understanding, New Hope. World Health Organization, 2001. 178 p.